

Щодо мови правничої: студії, зібране, словники, документи

Ця книга - про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років ХХ ст. за тотальної советизації всіх сфер життя українців. За десятиліття інтенсивних трансформацій з української мови витіснено базові елементи правний і правничий, натомість накинута росіянізм-калька правовий, а в слові право начисто стерто його первинний серцевинний смисл - ідеал справедливого. Советизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як правова держава, правовий закон, правова норма, правова система, правова наука, правова позиція тощо.

Такі перенесення в українську правничу мову чужих, непитомих елементів, усталених словосполук зі спотвореними смислами ключових понять унеможлилювали точний переклад українською мовою актів міжнародного права, спеціальних юридичних текстів з англійської, німецької та інших мов, зробили непридатними для професійного використання тлумачні й перекладні словники.

Книга повертає до спадщини українських правників і мовознавців 20-30-х років ХХ ст., чий внесок у формування української наукової термінології, зокрема і з ділянки правництва, об'єктивно й гідно ще не поціновано.

Провідне завдання розвитку української правничої мови, наукової термінології правознавства - очищення їх від московського і советського спотворень, вироблення й використання в юридичних текстах питомих українських термінів і моделей словосполук. З цією метою автор запропонував подати в українському тлумачному словнику нове, десовєтизоване, пояснення змісту та структуру значень терміна право, що конче потрібне для оновлення системи української правничої термінології.

Для правників, мовознавців, перекладачів, широкого кола шанувальників української мови.

Сергій Головатий

ЩОДО МОВИ ПРАВНИЧОЇ

СТУДІЇ
ЗІБРАНЕ
СЛОВНИКИ
ДОКУМЕНТИ

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2024

УДК 821.161.2'06-31
Г 34

Головатий Сергій

Г 34 Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. – К. : Наш Формат, 2024. – xiv, 1016 с. : іл. (XXXII).

ISBN 978-617-8277-77-2

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років ХХ ст. за тотальної советизації всіх сфер життя українців. За десятиліття інтенсивних трансформацій з української мови витіснено базові елементи *правний* і *правничий*, натомість накинута росіянізм-калька *правовий*, а в слові *право* начисто стерто його первинний серцевинний смисл – *ідеал справедливого*. Советизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як *правова держава*, *правовий закон*, *правова норма*, *правова система*, *правова наука*, *правова позиція* тощо.

Такі перенесення в українську правничу мову чужих, непитомих елементів, усталених словосполук зі спотвореними смислами ключових понять унеможливлювали точний переклад українською мовою актів міжнародного права, спеціальних юридичних текстів з англійської, німецької та інших мов, зробили непридатними для професійного використання тлумачні й перекладні словники.

Книга повертає до спадщини українських правників і мовознавців 20–30-х років ХХ ст., чий внесок у формування української наукової термінології, зокрема і з ділянки правництва, об'єктивно й гідно ще не поціновано.

Провідне завдання розвитку української правничої мови, наукової термінології правознавства – очищення їх від московського і советського спотворень, вироблення й використання в юридичних текстах питомих українських термінів і моделей словосполук. З цією метою автор запропонував подати в українському тлумачному словнику нове, десовєтисловане, пояснення змісту та структуру значень терміна *право*, що конче потрібне для оновлення системи української правничої термінології.

Для правників, мовознавців, перекладачів, широкого кола шанувальників української мови.

УДК 821.161.2'06-31

У книзі автор використовує норми чинного Українського правопису (схваленого Постановою Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 року) та Правотписний словник Григорія Голоскевича (видання дев'яте, 1929 рік), укладений за нормами Українського правопису ВУАН 1929 року

У книзі використано елементи графіки Георгія Нарбута

ISBN 978-617-8277-77-2

Усі права застережено.
© Сергій Головатий, текст, 2024
© ТОВ «НФ», 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	1
-----------------	---

Частина перша. СТУДІЇ

1 «Чужий намул»	16
2. Куца десоветизація тексту Конституції	39
3. Динаміка, що вражає	55
4. Сумний СУМ-11	76
4.1. Словосполука «правова держава»	83
1) застосування прикметника <i>правова</i> за значенням 1 слова <i>право</i> ...	84
2) застосування прикметника <i>правова</i> за значенням 2 слова <i>право</i> ...	88
3) застосування прикметника <i>правова</i> за значенням 4 слова <i>право</i> ...	97
4) правознавство vs. мовознавство	99
(а) <i>єство ідеї явища, позначеного як «правова держава»: як це є</i>	103
(б) <i>єство ідеї явища, позначеного як «правова держава»: як це має бути</i>	110
(i) первотвірна ідея <i>Rechtsstaat</i>	111
(ii) <i>Rechtsstaat</i> як явище сучасної німецької правничої культури	118
5) українська культура	121
6) «правність» – «правнодержавність» – «правнодержавний»	133
4.2. Словосполука «правовий закон»	146
1) застосування прикметника <i>правовий</i> за значенням 1 слова <i>право</i> ...	147
2) застосування прикметника <i>правовий</i> за значенням 2 слова <i>право</i> ...	148
3) застосування прикметника <i>правовий</i> за значенням 4 слова <i>право</i> ...	150
4) «правовий закон»: советська наука й практика	151
5) ідея <i>справедливого закону</i>	153
6) німецький погляд	158
7) закон: «правовий» – «юридичний» – «правний» – «правозгідний» ...	160

4.3. Словосполука «правова норма»	169
4.4. Словосполука «правова система»	189
4.5. Словосполука «правова наука»	200
4.6. Словосполука «правова позиція»	209
5. Часописи	227
5.1. <i>Вестник Советской Юстиции на Украине (1922):</i> <i>«красное право менш над усе є правом»</i>	230
5.2. <i>Вестник Советской Юстиции (1923): «цеглина за цеглиною,</i> <i>буде споруджено величну будівлю – здание революционного права»</i> ...	247
5.3. <i>Вестник Советской Юстиции (1924): «Октябрь у суспільстві</i> <i>й державі дав Октябрь в праве»</i>	255
5.4. <i>Вестник Советской Юстиции (1925): від справи Октябрь –</i> <i>пролетарская революция до справи Октябрь – право</i>	276
5.5. «Золоте десятиліття»	298
1) <i>Червоний Юрист (1926): «двигун радянської юридичної думки»</i> ...	301
2) <i>Червоне Право (1926): «популяризатор науково-правової думки»</i> ...	308
3) <i>Червоне Право (1927): «на полі революційної законности</i> <i>посилювати правове виховання мас»</i>	328
4) <i>Червоне Право (1928): «за 11 років своєї диктатури пролетаріат</i> <i>зміцнив та розвинув ріжноманітну систему правових норм»</i>	347
5) <i>Червоне Право (1929): «ковадло, що виковує нові правні норми,</i> <i>нове радянське право»</i>	363
6) <i>Червоне Право (1930): «пролетарській державі непотрібні</i> <i>юристи»</i>	381
7) <i>Революційне право (1931): погляд на «речі в їхній дійсності без</i> <i>юридичних окулярів»</i>	393
8) <i>Революційне право (1932): не «правна держава» – а «революційна</i> <i>законність» і «демократія більшовицька»</i>	400
9) <i>Революційне право (1933): Декрет від 7 серпня 1932 року –</i> <i>«основний закон даного моменту»</i>	407
5.6. Терор	412
1) <i>Революційне право (1934): «Міцніше вогонь по націоналістичній</i> <i>контрреволюції і буржуазно-націоналістичному ухилу!»</i>	413
2) <i>Революційне право (1935): «три роки закону від 7 серпня»</i>	422

3) <i>Революційне право</i> (1936): «Сталінська Конституція – право на радість, право на щастя»	426
4) <i>Революційне право</i> (1937): «Сталінська Конституція – Велика хартія вольностей соціалістичного народу»	438
5) <i>Революційне право</i> (1938): «Радісно зустрів український народ велику Сталінську Конституцію»	451
6) <i>Революційне право</i> (1939): «Сталінська Конституція гарантує небачені в історії людства індивідуальні права громадян»	457
7) <i>Революційне право</i> (1940): «на теоретичному фронті правової мислі»	463
8) <i>Революційне право</i> (1941): «соціалістичне право відмовляється від поділу права на публічне і приватне»	469
9) <i>Радянське право</i> (1958): «радянська правова наука» – «це складова частина марксистсько-ленінського вчення про суспільство»	474
6. Словники	489
6.1. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.	492
6.2. Словники XIX ст.	494
6.3. Словники початку XX ст. – «буржуазно-націоналістичні», «шкідницькі»	519
6.4. Словники XX ст. – за московськи нормативами	554
6.5. Словники – перекладні (з англійської та німецької)	572
7. Акценти	605
7.1. Слово про слово <i>право</i>	606
7.2. Українська мова в XIX–XXI століттях: деякі штрихи	621
1) Роз'єднаність української мовної території	621
2) На межі століть	631
3) Від «Жовтня» й далі ... та донині	635
4) Неукраїнська мова української Конституції	646
5) Квестія перекладу	657
6) Пошук	693
7) Свіжий чужий намул?	700
8. ПІСЛЯМОВА. Відбудовання	706

Частина друга. ЗІБРАНЕ

1. Про потребу укладання словників української правничої термінології ..	724
2. Правнича термінологія і державотворчий процес	733
3. Пріоритетні напрями термінологічно-мовних робіт у сфері правової діяльності	743
4. Щодо вислову “ <i>due process of law</i> ”	746
5. Щодо слів “ <i>government</i> ”, “ <i>civil</i> ”	748
6. Щодо слів “ <i>law</i> ”, “ <i>legal</i> ”	758
7. Щодо поняття “ <i>the rule of law</i> ”	763
8. Новий офіційний переклад Конвенції: від техніки – до методології	776
9. Причинки до конституційного текстотворення	779
10. Щодо понять “ <i>human rights</i> ”, “ <i>bill of rights</i> ”, “ <i>fundamental rights</i> ” (“ <i>fundamental freedoms</i> ”), “ <i>the rule of law</i> ” та назви Декларації ООН 1948 р. як “ <i>universal</i> ”	787
11. Із «Мірила правовладдя» (щодо поняття “ <i>the rule of law</i> ”, слова “ <i>checklist</i> ”, слів “ <i>law</i> ”, “ <i>legal</i> ”, “ <i>regulations</i> ”, “ <i>public</i> ”)	812
12. Щодо слів “ <i>legal</i> ”, “ <i>illegal</i> ”, “ <i>illicit</i> ”	825
13. Щодо назви «Верховний Суд України»	834
14. Щодо терміна «регіональні або міноритарні мови»	838
15. Укотре щодо поняття “ <i>the rule of law</i> ”	842

Частина третя. СЛОВНИКИ

1. Словник стосовно слова <i>право</i> та похідних від нього, укладений на основі слів і висловів із джерел, використаних під час написання цієї книжки	854
2. Глосарій англійсько-український за тематикою « <i>The Rule of Law/</i> <i>правовладдя</i> » (оновлений)	889
3. Глосарій англійсько-український за тематикою « <i>Human Rights/</i> <i>людські права</i> » (оновлений)	899
4. Глосарій англійсько-український термінів і понять за текстом документа Венеційської Комісії « <i>Rule of Law Checklist/Мірило правовладдя</i> » (оновлений)	916

Частина четверта. ДОКУМЕНТИ

1. Указ Президента України «Про заходи щодо здійснення правової реформи в Україні» (від 19 червня 1995 р. № 458/95)	940
2. Указ Президента України «Про положення про Комітет законодавчих ініціатив при Президентові України, про Українську кодифікаційну комісію і про Українську комісію з питань правничої термінології (від 23 серпня 1995 р. № 796/95)	942
3. Рішення Української комісії з питань правничої термінології № 2 (протокол № 1 від 14 жовтня 1995 р.)	945
4. Рішення Української комісії з питань правничої термінології № 5 (протокол № 1 від 14 жовтня 1995 р.)	947
5. Акт термінологічно-мовної експертизи проекту Конституції України в редакції від 24 лютого 1996 року	948
6. Рішення Української комісії з питань правничої термінології № 7 (протокол № 2 від 19 квітня 1996 р.)	956
7. Рішення Української комісії з питань правничої термінології № 9 (протокол № 2 від 19 квітня 1996 р.)	965
8. Розпорядження Української комісії з питань правничої термінології № 4 від 31 травня 1996 р.	968

ДЖЕРЕЛА

I. Література	970
II. Словники	987

ІЛЮСТРАЦІЇ

[Перейти на сайт →](#)